

Ympäristöpolitiikan tila Venäjällä: utopianismin haaste ekologisessa modernisaatiossa

Ari Aukusti Lehtinen

Arvio kirjasta: Massa, Ilmo & Veli-Pekka Tynkkynen (2001; toim.) The struggle for Russian environmental policy. 180 s. Kikimora Publications B 17, Helsinki

Venäjän ympäristöpolitiikka on muutoksen kourissa, mistä ajankohtaisena esimerkkinä on toiminut maan presidentin Vladimir Putinin toukokuussa 2000 allekirjoittama luonnonsuojelukomitean (Goskomekologiya) ja metsähallituksen lakkauttaminen itsenäisinä hallintoyksikköinä sekä näiden siirtäminen luonnonvaraministeriön alaisuuteen. Päätös herätti vilkkaan keskustelun maan sisällä ja kansainvälisestikin, ja on erinomaista, että myös tutkijat pyrkivät kokoamaan näkemyksiä Venäjän ympäristöhallinnan tilasta tässä kiihkeässä transitiossa. Ilmo Massan ja Veli-Pekka Tynkkynen toimittama kirja pohjautuu seminaarikokoukseen Helsingissä huhtikuussa 2000, ja artikkeleita on tämän jälkeen työstetty ja ajantasaistettu rinnakkain yhteiskunnallisen muutoksen kanssa.

Tilanne on tyypillinen ympäristöpoliittiselle aikalaistutkimukselle: ajankohtaisteemat ja alan paradigmat vaihtuvat tiuhaan tahtiin ja saavat aikaan hengästymistä tutkijapiireissä. Venäjän tapauksessa vaikeusastetta lisää maan valtaisa koko, alueellisten elinolojen ja kulttuurien moninaisuus sekä ympäristöongelmien päällekkäisyä laaja-alaisuus. Kentän hallinta on vaikeata.

Massa ja Tynkkynen ovat valinneet kirjan kokoavaksi kehikseksi ekologisen modernisaation näkökulman, mikä ohjaa huomiota aivan viimeaikaisimpiin uudistuspyrkimyksiin, kuten myös tulevan tavoitteluun: ekologisen modernisaation mahdollisuuksiin Venäjällä. Toimittajien omien sanojen mukaan kirjassa kuva Venäjästä piiryy esiin kaikkea muuta kuin modernisaatiohakuisena, saati sitten ekologisilla kysymyksillä ryyditettynä. Tästä huolimatta ekologisen modernisaation näkökulma toimii: kehys antaa liikkumatilaa niin käytännöllisten teknologia- ja luonnonvaraprojektien jäsennykseen kuin väljemmän kulttuurisen ympäristösuhteen uusiutumisen arviointiin. Toimittajat myös näkevät ekologisen modernisaation jonkinmoisena positiivisena vaihtoehtona Venäjää jo jonkin aikaa hallinneen 'alarmistisen' ympäristömaalailun rinnalla.

Tältä pohjalta toimittajat esittävätkin kaksi kiintoisaa havaintoa venäläisen ympäristöpolitiikan kentältä. Ensinnäkin, länsimaistumisen myötä tapahtunut kulttuurinen yksilöllistyminen on mahdollisesti avaamassa tietä uudentalaiselle ympäristöeettiselle ajattelulle. Huoli

henkilökohtaisesta terveydestä voi toimittajien mielestä vähitellen kääntyä ekologisesti tietoiseksi kuluttajaliikkeeksi ja tuottaa tätä kautta muutospaineita maan ympäristöpolitiikkaan. Toiseksi, perinteisessä slavofiilisessä ajattelussa toimittajat näkevät aineksia, jotka politisoitumisen myötä saattavat nousta varteenotettavaksi vaihtoehdoksi länsimaisen kulutuskulttuurin leviämistä vastaan. Tähän liikkeeseen yhdistyy luontevasti mitä erilaisimpia traditionalismin, kollektivismin ja spiritualismin elementtejä, jotka ohjaavat luonnon kunnioittamisen suuntaan, länsimaistumisen ja materialistisen kuluttamisen vastapainoksi.

Oleg N. Yanitsky, tunnettu ympäristöpolitiikan, -liikkeiden ja -tieteiden tutkija, korostaa riskiyhteiskunnan käsitteistöä johdannonomaisessa Venäjän analyysissään. Luonnonvarojen ylikulutus on tuottanut läpikotaisen riskiyhteiskunnan, jossa riskeistä on tullut kiinteä osa arkielämän normaaliutta (ks. Yanitskyn *Russian Greens in a Risk Society* -kirjan -esittelyt: Tynkkynen 2000, Kotilainen 2001). Yksilöllinen selviytyminen päivästä päivään ja epäluottamus sosiaalisissa kontakteissa ovat Yanitskyn mukaan tämän päivän riskiyhteiskuntaa Venäjällä. Hän arvioikin, että 1990 -luvulla avautunut positiivisen transition mahdollisuus on läpikotaisessa riskiyhteiskunnassa kääntynyt utooppiseksi projektiksi, joka ikään kuin jatkaa totalitaarisen yhteiskunnan ohjelmaa.

Positiivisen transition, tässä yhteydessä modernisaation, optio on rakentunut utooppiseksi tilaksi, joka peittoaa perusyhdyksuntälähtöistä, 'alhaalta ylöspäin' rakentuvaa pienten askelten tervehdyttämistä. Yanitskyn utooppisen tilan dilemma on kiintoisa ja sille löytyy tukea alan keskusteluista, mm. kuulun kirjailijan, Viktor Yerofeyevin usein siteeratuista huomiosta, joissa eri tavoin toistuu uuden kaikenkattavan utopian pelonsekainen odotus. Monet muutkin Venäjän tutkijat ovat lähestyneet teemaa, joskin ehkä kuitenkin enemmän utopianismin emansipatorista sisältöä korostaen. Marshal Berman (1982) käsitteli aihetta taitavasti St. Petersburg - ekskursiossaan, samoin myös Jeremy Smithin (1999) toimittamassa *Beyond the limits* -teoksessa on useita jaksoja, joissa pohditaan utooppisen ja arkisen omintakeista rinnakkaineloa Venäjällä. Joensuun maantieteen laitoksella vastikään vierailut Pietarin Centre for Independent Social Reserch -tutkimuslaitoksen tutkija Antonina Kuliasovakin korosti tätä utooppista ulottuvuutta, mutta nimenomaisesti voimavarana pienten askelten vaihtoehtojen toteuttamisessa; mm. takaisin maalle -liikkeen voimistumisessa sekä erilaisten terveellisten elämäntapojen ohjelmissa Venäjän eri puolilla. Utopianismi onkin ehdottomasti keskeinen kysymys, kun haluamme ymmärtää itänaapurimme ympäristösuhdetta, venäläisestä käsitystä ympäristön tilasta.

Kirjan kantavana rakenteena toimivat neljä tapaustutkimusta eri puolilta Venäjää: Komista (Timo P. Karjalainen), Yakutiasta (Natalia P. Yakovleva ja Tony Alabaster), Karjalasta (Veli-Pekka Tynkkynen) sekä Kuolan niemeltä (Lassi Heininen ja Boris SegerstDhl). Yakutian (Sakhan) tapauskertomus antaa harvinaisen myönteisen esimerkin resurssipohjaisesta kehityksestä, tässä tapauksessa timanttituotannosta, jossa on myös kyetty investoimaan sosio-ekologiseen modernisaatioon. Komin esimerkki antaa käsityksen laajasta resurssipohjasta, jota ei ole osattu hyödyntää vielä riittävästi hyväksi; alueen hallintokäytännöt eivät ole kohdanneet kansalaisyhteiskunnan tarpeita ja voimavarat ovat ohjautuneet valikoidusti alueellisen talouspoliittisen eliitin käyttöön. Suomen itärajan läheiset esimerkit, juomavesikriisi Karjalassa sekä ydinvarastoinnin ongelmat Kuolan niemellä täydentävät kuvaa läpikotaisen riskiyhteiskunnan olemuksesta ja viranomaisten työstä menneen totalitarismin purkajina ja jatkajina. Kukin näistä tapauksista toimii arvokkaana ikkunana Venäjän tilaan ja tilanteeseen; menneen utopian laskun maksamiseen ja uusien utopioiden työstämiseen.

Toimitetusta kirjasta puuttuu kuitenkin yhteenveto, jossa näitä alue- ja tapauskohtaisia tilannekuvia ja kokemuksia olisi koottu ja vertailtu tosiinsa. Tapaukset jäävät irrallisiksi ja lukijan tehtäväksi jää itse yrittää rakentaa niistä kokonaisempaa näkemystä venäläisestä ympäristösuhteesta ja kamppailuista ympäristöpolitiikan lohkoilla. Miten Putinin keskittävä ja luonnonvarojen mobilisaatiota korostava alue- ja ympäristöpolitiikka toteutuu eri osissa Venäjää? Mikä on Luoteisen Venäjän tilanne, sen eri osissa ja kokonaisuudessaan? Entä luoteisosan kehitystila verrattuna Baikalin-Jenisein teollisuusalueen vastaavaan? Mitä kuuluu Venäjän Kauko-Itään? Minkälaisia alueellisia yhteistyömalleja on rakentunut Venäjän Euroopan päähän ja millaisia itään, osaksi Tyynenmeren talousaluetta. Entäpä Kiinan vaikutus Venäjän Kauko-Idän ympäristöpolitiikkaan? Miten Islamin ja Venäjän kontakti on rakentunut ympäristöhaasteena? Ekologista modernisaatiota tarjotaan kehykseksi johdannossa, mutta kehysteemaan ei palata kuin satunnaisesti eri artikkeleissa; lukija jää kaipaamaan teoreettisen juonnon kokoavaa jälkikäsitteilyä läpikäytyjen tapausten valossa.

Keskenjääneitä haasteita ja uusia kysymyksiä on runsaasti mutta ehkä näihin vastaaminen on tulevien teosten asia. Yleisten ympäristöpoliittisten aluevertailujen lisäksi ilmiselvä tarve olisi Venäjän keskeisten ympäristö- ja luonnonavarasektoreiden itsenäisille kehityskuvauksille ja keskinäissuhteiden käsittelylle, yleisinä ja aluekohtaisina kartoituksina. Joka tapauksessa Ilmo Massan ja Veli-Pekka Tynkkynen kokoama teos on arvokas tilannekatsaus Venäjän ympäristön tilaan ja myös Venäjän ympäristötuntemuksen tilaan.

KIRJALLISUUS

Berman M (1982). *All that is solid melts into air. The experience of modernity*. Verso, Lontoo.

Kotilainen, J (2000). Riskiyhteiskunnan ympäristöpolitiikka ja venäläisen ympäristöliikkeen ylikansallistuminen. *Alue ja Ympäristö* 30: 1, 61-64.

Smith J (1999, toim.). *Beyond the limits. The concept of space in Russian history and thought*. *Studia Historica* 62. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Tynkkynen, V-P (2000). Venäjän ympäristöliike riskiyhteiskunnan puristuksessa. *Terra* 112: 3, 212-213.